

ביטחון וכלכלת ישראל בשנות השמונים

אפרים תמרי

(רבעון לכלכלה 127, דצמבר 1985)

הספר* הוא קובץ מאמרים בנושא כלכלה וביטחון וכוונת עורכו היא: "... לתחום המצוי בין הביטחון במשמעותו הצבאית – הקרוי לעיתים אסטרטגיה – ובין המרכיבים העל-צבאיים הקובעים את בטחונה של אומה; בעיקר עוצמתה הכלכלית והחברתית, איכות החשיבה, תהליך קבלת ההחלטות ועיצוב המדיניות ברמה הממלכתית" (ע' 7).

המאמרים נכתבו לפני מלחמת לבנון, על אף ההסכמה הכללית של כל הכותבים, "... כי מדינת ישראל הגיעה לנקודה קריטית אשר בה מתחייבת עשיית 'חשבון נפש' לאומי ובחינה נוקבת של האתגרים הביטחוניים ואולי אף של הדוקטרינה הביטחונית של ישראל בשנות השמונים, נוכח האילוצים הכלכליים (ע' 10, הדגשה שלי), הרי שישראל נגררה (תוך כדי היותה במשבר כלכלי) למלחמת "יש ברירה" זו.

מלחמה זו שייכת לימי ההתבשמות של "הכלכלה הנכונה" שאחד מקברניטיה – עזרא סדן – משתתף בקובץ זה. עטו מלא שיקול דעת על מלחמה ושלוש והתמורה ביניהם, ופסקו "הניסיון לעשות למען 'דילוג' על המלחמה הבאה עלול להיות מבצע יקר מאוד" (עמ' 123), מבטא כנראה את תחושת המנהיגים של אותה מלחמה.

המאמרים בקצרה:

הראשון, מאמרו של אריה שלו, "מירוץ החימוש במזרח התיכון בשנות השמונים" מביא את הגורמים לתצבור הנשק במזרח התיכון, והמסקנה הפסימית היא: כי המפתח בידי מעצמות-העל. וכל עוד הקונפליקט יימשך (במקביל להתחרות בין מעצמות-העל על אזורי השפעה) יימשך מרוץ החימוש על מנת לשמור על מאזן כוחות סביר.

המאמר השני – של אהרון יריב – אומר אותו דבר במילים אחרות. אך דעת יריב היא, כי באמצעות מגעים מדיניים (במיוחד בנושא הפלשתיני) ניתן לצמצם את הסכנות.

המאמר הבא "מרוץ החימוש הטכנולוגי – מבוי סתום כלכלי?" של זאב בונן, הוא טכני באופיו ועוסק ביחס אשר בין התקדמות הטכנולוגיה הצבאית מחד גיסא ובין עלות הביטחון מאידך גיסא. כאשר הדגש בפיתוח נשק הוא יכולתו הביצועית ולא עלותו הכלכלית, או בדברי המחבר "...ההבדל הבסיסי בגישה למוצרים צבאיים לעומת מוצרים אזרחיים. פיתוח ממוקד – ביצועים מול פיתוח ממוקד-עלות מוליך במישורין למסלולי התפתחות שונים בתכלית" (עמ' 54), אך גם לפונקציות ייצור צבאיות אפילו שהן בעלות הדגש ביצועי, יש מגבלות כלכליות,

*צבי לניר (עורך) (1985) "בטחון וכלכלת ישראל בשנות השמונים" הוצאת משרד הביטחון.

ובטווח הארוך יד האילוף הכלכלי תהיה על העליונה. על ישראל למצוא את הדרך לשלב פיתוח מהיר בשלב ראשון עם צמצום עלויות בשלב שני.

המאמר האחרון בנושא מרוץ החימוש הוא מאמרו של צבי לניר "מרכיב האיכות במרוץ העוצמה הישראלי ערבי בשנות השמונים". אומנם ישראל הגיעה לגבול יכולתה להגדיל את צבאה מבחינה דמוגרפית, ואילו לארצות ערב יכולת כמעט בלתי-מוגבלת, אך ניתן להתגבר על התפתחות צפויה זו במאזן הדמוגרפי-הצבאי באם ערכו של מרכיב הכמות בשדה הקרב ירד ביחס למרכיבים אחרים; אי קליטה טובה של נשק מערבי בארצות ערב, גידול יתרון איכות כוח האדם בשדה הקרב. המאמר מביע אופטימיות "... קיימת הסכמה בין המומחים, כי הנשק המדויק יכול לפצות על נחיתות כמותית" (ע' 78).

החלק השני של הספר, כקודמו והבא אחריו, מכיל ארבעה מאמרים. נושאו ביטחון וכלכלה לאומית. הרעיונות הם אותם הרעיונות כבחלק הראשון, רק אלה כתובים על-ידי אנשי כלכלה. זו "אותה הגברת בשינוי אדרת". הדגש הוא על המיגבלה הכלכלית כנקודת מוצא, וההמלצות הנובעות מכך: אימוץ אסטרטגיה של רץ למרחקים ארוכים, אסטרטגיה המושתתת על צמיחה כלכלית (אליעזר שפר). והטענה כי גם גורמים כלכליים כשוקי הון ועבודה הם חוליות בשרשרת הביטחונית לאומית. לכן התמוטטות שוק משני עלולה למוטט את המערכת כולה (עזרא סדן).

שני המאמרים הבאים (בלומנטל, מאור ובר-זכאי) עוסקים בתעשייה הביטחונית, מטרותיה, מאפייניה וסיכוייה. דומה כי הזנב (התעשייה הביטחונית) מנהיג את בעל-החיים (המדינה). "השקעות בתעשייה הביטחונית, הידע והפיתוח, יחד עם המוניטין של צה"ל בקרבות מודרניים, יצרו פוטנציאל יצוא גדול בעל חשיבות רבה לעצמאותה הכלכלית של המדינה" (עמ' 137). והשאלה: האם תפקידנו הלאומי יהיה לקיים את פוטנציאל ייצוא הביטחוני הזה לשם השגת עצמאות כלכלית? ובבוא השלום, כיצד נקיים את המוניטין? או בניסוחם של המחברים (מאור ובר-זכאי) כי הערובה להצלחה היא: "... פיתוח דור מתקדם של נשק, הסתמכות על יוקרת צה"ל... וכד'. מכניסים עצמנו לכותונת – בל נתפלא שנימצא משוגעים, אוי לאומה הנלחמת כדי למכור את מרכולתה.

החלק האחרון עוסק בקבלת החלטות, עיצוב מדיניות ביטחון ורכילות פוליטית. הוא נפתח בסקירה בדיעבד של אחד השותפים (זותר בזמנו) לתהליך עיצוב הביטחון בשנות החמישים והשישים – יובל נאמן, ונאמנים דבריו שחלקו בעיצוב רב.

מאמר מצויין מאיר עיניים יש לצבי לניר וצור שפירא בנושא "הגנת העורף בישראל". אומנם מצבנו היחסי בנושא המיקלוט טוב (ביחס לארצות אחרות), אך ביחס לרמות הסיכונים אשר הישראלים נוטלים על עצמם בנושא זה, יש עדיין הרבה מה לחשוב ולחשוש. בייחוד לאור ממצא המחברים כי הסיכוי שפוליטיקאי יאמץ חלופה טובה למקלטים היא אפסית (ע' 172). מאמר זה יחד עם הבא אחריו (פנחס זוסמן) עולים ברמתם על שאר המאמרים בספר.

מאמרו של פנחס זוסמן עוסק בבחינת דרכים אלטרנטיביות למדיניות ביטחון לאומי על חלופותיה השונות בפרמטרים כצריכה ביטחונית, פרטית, השקעות, רמת כוונות וכיו"ב. לשם בחינת החלופות ותוצאותיהן נבנה מודל למשק הישראלי (כלכלי וביטחוני), כך שניתן יהיה

לקבל באמצעות סימולציה של המודל תגובות לשינוי פרמטרים של מדיניות כלכלית וביטחונית.

לדוגמא: באם ניקח הוצאות ביטחון נמוכות יותר (קיצוץ בתקציב הביטחון ללא תשלומי העברה) מרמה של 28% לרמה של 20% מהתל"ג – דבר עליו רבים ממליצים, רבים רואים בזה צעד הכרחי, ומעטים גם כצעד מספיק לטיפול במשק – אזי התוצאה תהיה האצה בצמיחה הכלכלית, אי שינוי בעוצמת הכוח, תצבור הכוחות יחל רק בשנה החמישית ויצבור תאוצה עם הזמן, והצטמקות כוחות בטוח הקצר. המסקנה: סיכון בטוח הקצר כנגד יתרון בטוח הארוך (עמ' 199). קשה להניח כי יימצא פוליטיקאי אשר יזרע (בטוח הקצר), כדי שיהיה רווח (בטוח הארוך) לפוליטיקאי אחר לקצור.

יתרונם של מודלים מהסוג הנ"ל שהם מזהים שגיאות, אך אין באפשרותם למנעם.

יכולתם של פוליטיקאים לנהל ולהשפיע על תקציב הביטחון בצורה שקולה ומאוזנת הוא עיסוקו של המאמר האחרון פרי עטו של יחזקאל דרור. המאמר משווה בין המצב באירופה ובישראל, וכתוב כך שקשה להבין מה המחבר רוצה להגיד. ■

www.bentamari.com/ecometry